

MARGA KLOMPÉ - MOEDER VAN EEUWIGDURENDE BIJSTAND¹

Gerdienke Ubels

"Ik heb in het onderwijs gezeten en jonge mensen gevormd, ik heb in de Kamer gezeten, ben een aantal jaren minister geweest, en nu werk ik weer in een andere richting (de RK kerk - G.U.). Ik heb een rijk leven gehad en het gekke is dat ik iedere keer iets geworden ben ondanks mijzelf."²

Achter deze eenvoudige woorden gaat een leven schuil waarvan het doel niets minder was dan het werken aan 'een wereld van vrede en gerechtigheid' (justitia et pax) met middelen die varieerden van het opzetten van een meisjesclub op een middelbare school tot het mede-opstellen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens; van het demonstreren tegen de oorlog in Viëtnam tot het totstandbrengen van de Algemene Bijstandswet; en van het schrijven van kritische open brieven tot het bemiddelen in conflicten tussen het Vaticaan en de Nederlandse Kerkprovincie.

Marga Klompé (1912-1986) heeft met al haar werk een onuitwisbare bijdrage geleverd aan de na-oorlogse politieke en kerkelijke geschiedenis in Nederland. Haar doelstelling is te omschrijven als het 'invloed uit willen oefenen op de kwaliteit van het menselijk bestaan, met het accent op samenlevingsvormen en -normen'. Daarmee duiden we ook het terrein aan waarop Marga Klompé zich voornamelijk bewogen heeft: het is de sfeer van het sociale. Het is niet moeilijk in te zien dat er op dit terrein grote raakvlakken zijn tussen politiek en kerk en het is ook in het bepalen van hun houding ten opzichte van deze sfeer dat politiek en kerk zich met elkaar hebben te verstaan. Juist hierin hebben zich in Nederland, vooral na de Tweede Wereldoorlog, grote ontwikkelingen voorgedaan. Deze uitten zich in het vanuit de politiek ontstaan van de verzorgingsstaat en het binnen de RK kerk optreden van de Conciliaire vernieuwingsgeest.

¹ Dit artikel bevat een verkorte en bewerkte versie van de biografische schets van Marga Klompé zoals die deel uitmaakt van mijn doctoraalscriptie getiteld: *Marga Klompé - Moeder van eeuwigdurende bijstand* (Utrecht 1988).

² 'Alles gebeurde altijd tegen mijn zin', in: *Het Vrije Volk* 20-8-1977.

Marga Klompé heeft, zowel in de politiek als in de RK kerk, op cruciale momenten in deze ontwikkelingen deel uitgemaakt van de verschillende betrokken beleidscentra. In beide gevallen betrof het een proces van vernieuwing, waarin de betrokken instantie zich bezon op een nieuwe taakopvatting ten aanzien van het sociale en de maatschappij in het algemeen. De samenhang tussen deze twee processen vindt mijns inziens een verpersoonlijking in Marga Klompé. Het is ook in en mede dankzij haar dat deze twee processen zich voltrokken hebben. Dit gegeven nodigt uit tot het onderzoeken en beschrijven van wat zij voor ogen had, of zoals zij het zelf zei na het zien van het documentair portret dat Hilde van Oostrum van haar maakte: "Wat bezielt dat mens?". In de nu volgende biografische schets zal ik trachten hiervan een beeld te geven.

De jaren '40

Margaretha Albertina Maria Klompé werd op 16 augustus 1912 te Arnhem geboren, als tweede in de rij van vijf kinderen van Johannes Klompé en Ursula Verdang. Na een 'goed katholieke' kindertijd volgde zij de HBS-B omdat er geen katholiek gymnasium was in Arnhem. Daarna ging zij in Utrecht scheikunde studeren. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, was Marga Klompé als lerares scheikunde verbonden aan het Mater Dei College te Nijmegen terwijl zij in Utrecht een promotieonderzoek verrichtte. Na in 1941 gepromoveerd te zijn tot doctor in de scheikunde waren haar wetenschappelijke aspiraties nog allerminst ten einde: graag had zij nog medicijnen gestudeerd. De oorlog en de sluiting van de universiteiten maakten dat echter onmogelijk en na de oorlog is het er niet meer van gekomen.

Tijdens de oorlog was Marga Klompé actief in het verzet, onder andere als koerierster voor aartsbisschop De Jong. Zoals over zoveel van haar persoonlijk leven, is zij ook hierover later altijd zeer zwijgzaam geweest. Wel is duidelijk dat de ervaringen die zij als UVV-ster (Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers) opdeed bij de evacuatie van Arnhem en later ook bij de wederopbouw van die stad, een duidelijke weerslag hebben gehad op haar levenshouding. Ten aanzien van de politiek veranderde haar houding nogal drastisch: "Vóór de oorlog bezat ik geen uitgesproken politieke interesse. Zoals de meeste katholieken in die dagen stemde ik RKSP. De oorlog leerde me echter hoe betrekkelijk al die religieuze, sociaal-maatschappelijke en politieke waterscheidingen kunnen zijn. Ik be-

speurde bij mezelf een verlangen naar grotere onderlinge samenwerking, naar openheid voor elkaars meningen."³

In 1945 tekende Marga Klompé voor de Nederlandse Volksbeweging. Zoals uit het citaat hierboven blijkt, was de doorbraakgedachte haar als op het lijf geschreven. De stap naar de PvdA (die in 1946 werd opgericht) heeft zij uiteindelijk echter niet kunnen maken. De PvdA was in haar ogen te weinig de doorbraakpartij waarop ze gehoopt had: het met de vuist in de lucht zingen van 'de Internationale' vormde te zeer een voortzetting van de oude SDAP en was buitendien een stijl waarin zij zich absoluut niet thuisvoelde. De PvdA had haar teleurgesteld en het liberalisme trok haar niet zodat de KVP overbleef. De KVP was weliswaar een restauratieve partij maar ging in ieder geval uit van duidelijke (christelijke) beginselen. "Ik hoopte op basis daarvan mijn, toen nog betrekkelijk vage, progressief-christelijke politieke ideeën hier te kunnen realiseren", zo verklaarde zij later haar keuze voor de KVP.⁴ Zij was daar van begin af aan vooral op de linkervleugel te vinden, waar zij er veel belang aan hechtte contact te onderhouden met gelijkdenkenden in andere partijen, vooral in de PvdA.

Nu zij de keus voor politieke betrokkenheid gemaakt had trof het haar hoe weinig vrouwen er politiek actief waren en in 1946 richtte zij samen met Wally van Lanschot het Katholiek Vrouwen Dispuut (KVD) op. Doel ervan was om vrouwen die daar aanleg en tijd voor hadden te stimuleren politieke en maatschappelijke functies op zich te nemen. Actieve deelname aan de politiek was daarbij voorbehouden aan ongehuwde of gehuwde maar kinderloze vrouwen. Vrouwen met een gezin vonden volgens het KVD hun taak thuis, in het opvoeden van kinderen. Politieke of maatschappelijke activiteit van vrouwen was voor het KVD geen doel op zich maar werd nagestreefd als middel tot het opbouwen en in stand houden van een maatschappelijk bestel. Er gingen eenvoudigweg veel capaciteiten verloren als vrouwen daar niet aan deelnamen! Het was een zakelijk standpunt dat kenmerkend zou blijven voor Marga Klompé.

³ Bronkhorst, H. en T. Crijnen: 'Het onverwoestbare élan van Marga Klompé' in: *De Tijd* 19-8-1977.

⁴ Ibidem.

Actieve politiek

In het werk voor het KVD vielen twee aspecten samen die, in soms moeizame combinatie, het leven van Marga Klompé hebben bepaald: het begeleidend-pedagogische en het praktisch-politieke. De jaren waarin zij oprichtster en eerste presidente van het KVD was markeren ook de overgang van het onderwijs naar de politiek; een overgang die zij eigenlijk tegen haar zin maakte.

In 1947 werd Marga Klompé door het Nederlands Vrouwen Comité aangewezen als lid van de Nederlandse delegatie voor de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waardoor zij één van de mede-opstellers werd van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. In die delegatie werkte zij onder andere samen met de KVP-kamerleden Sassen en De Beaufort, die grote waardering kregen voor haar politieke capaciteiten. Zij drongen erop aan dat zij zich beschikbaar zou stellen voor een kamerlidmaatschap. Een politieke loopbaan was echter iets dat Marga Klompé in het geheel niet ambiëerde: zij had haar plaats gevonden in het onderwijs, waar zij zich met hart en ziel inzette voor haar leerlingen.

Vooraf de vorming en ontwikkeling van de meisjes ging haar daarbij ter harte. Zo had zij in 1942 op de school in Arnhem waar ze les gaf een 'meisjesclub' opgericht. Iedere week kwamen de meisjes uit de twee hoogste klassen bij haar thuis bijeen, om een maatschappelijk, cultureel of godsdienstig thema te bespreken. Marga Klompé vervulde hierbij slechts een begeleidend functie: het inleiden en voorzitten van de avonden dienden de clubleden bij toerbeurt zelf te verzorgen. Eén van de oud-leden van deze meisjesclub, Mevrouw Wies Stael-Merckx (voorzitter van de huidige Acht Mei Beweging⁵), herinnert zich deze 'opvoeding' van Marga Klompé nog goed en kenschetst deze periode als kiem voor latere emancipatie.⁶

Al met al genoot Marga Klompé enorm van dit werk en voelde zij weinig behoefte dit in te ruilen voor het politieke werk in Den Haag. De KVP wilde haar echter graag hebben en uiteindelijk stemde zij toe in een onverkiesbare plaats op de lijst voor de verkiezingen van 1948. Maar toen Sassen tegen alle verwachtingen in minister

⁵ De Acht Mei Beweging is voortgekomen uit een manifestatie van vooruitstrevende katholieken ter gelegenheid van het bezoek van de paus aan Nederland op 8 mei 1985. Deze beweging poogt sindsdien de vernieuwingsgezinde activiteiten in de RK kerk te stimuleren en te bundelen.

⁶ Interview met Mevr. W. Stael-Merckx dd. 2-3-1987.

werd, kwam Marga Klompé toch onmiddellijk in de Tweede Kamer terecht. Zo verliet zij in 1949 met groot hartzeer het onderwijs om zich aan de politiek te wijden. Geen sprake dus van gerichte persoonlijke politieke ambities, maar wel van een diep verantwoordelijkheidsbesef ten opzichte van de maatschappij en haar geloof: "Ik vond dat ik het moest doen vanuit een pogen om christen te zijn in de wereld van vandaag. Je moet midden in die wereld staan en op die plaats alles doen om je steentje bij te dragen om die wereld te verbeteren."⁷

Minister van Maatschappelijk Werk

Na enkele jaren Kamerlidmaatschap, waarbij het buitenlandse beleid en vooral de Europese samenwerking haar aandachtsveld gevormd hebben, werd Marga Klompé in 1956 Minister van Maatschappelijk Werk. Dit ministerie was in 1952 opgericht als oplossing voor een zetelprobleem in de kabinetsformatie van dat jaar en was nog steeds een vrij nieuw en weinig omlijnd fenomeen in politiek Den Haag. Het beeld omtrent het werk van het ministerie bestond in die tijd volgens Marga Klompé dan ook uit dat van "een probleemgezin met kinderen met drupneusjes en een lieve juffrouw, zo'n maatschappelijk werkster".⁸ "Wat lag er meer voor de hand dan dat een vrouw dat departement zou beheren?", zo omschreef Marga Klompé de sfeer waarin haar benoeming tot stand kwam. Het was een visie waar zij het uitgesproken oneens mee was, maar niettemin bood het haar de gelegenheid haar krachten op een ander niveau te beproeven. Daarmee kreeg Nederland zijn eerste vrouwelijke minister, die haar taak overigens aanvaardde zonder veel nadruk op dit emancipatoire wapenfeit: "Ik ben mezelf en ik blijf mezelf. Ik zit niet op die stoel te zeggen: denk erom dat je vrouw bent, denk erom dat je vrouw bent!".⁹

Haar eerste periode als minister van Maatschappelijk Werk omvat de periode 1956-1963, waarin zij achtereenvolgens deel uitmaakte van het vierde kabinet-Drees, het rompkabinet-Beel en het confessioneel-liberale kabinet-De Quay.

⁷ Biegel, A.: 'Marga Klompé minister af' in: *De Tijd* 31-12-1970.

⁸ K.R.O.-interview Marga Klompé, dd. 11-3-1967.

⁹ Dostrum, H. van, *Marga Klompé. Geen portret* (Documentaire K.R.O. 1984).

Bezien vanuit de sociaal-politieke geschiedenis van Nederland is de oprichting van het ministerie van Maatschappelijk Werk in 1952 een institutioneel markeringspunt te noemen in de ontwikkeling van de Nederlandse verzorgingsstaat. De overheid stelde zich nu een expliciete taak op het sociaal-maatschappelijk terrein, die voorheen vrijwel uitsluitend bij het kerkelijk en burgerlijk particulier initiatief had berust. Zoals gezegd was het ministerie in 1956 een nog weinig geprofileerd geheel en het was aan Marga Klompé om een coherent beleid te creëren voor het enorme werkterrein van het ministerie.

De maatschappelijke situatie werd door Marga Klompé geanalyseerd als een "diepgaande groeicrisis op de grens van twee tijdperken": een periode waarin maatschappelijke verbanden door de snelle technisch-economische veranderingen onder grote druk kwamen te staan. Het ging erom "een helpende hand te bieden bij tal van maatschappelijke aanpassingsmoeilijkheden in een voor velen zo snel veranderende wereld".¹⁰

In de beleidsmatige implementatie van deze algemene doelstelling moest vervolgens de vraag beantwoord worden hoe de overheid zich ten dienste van dit streven diende op te stellen: wat waren de taken en verantwoordelijkheden van het ministerie van Maatschappelijk Werk? Ten aanzien van de twee centrale beleidsterreinen het (immateriële) maatschappelijk werk en de (materiële) maatschappelijke zorg, werd op deze vraag een verschillend antwoord gegeven.

Ten aanzien van het immateriële maatschappelijke werk huldigde Marga Klompé het nog typisch confessionele standpunt waarin het particulier initiatief een zeer centrale positie werd toegekend op dit terrein. In principe stelde zij zich op het standpunt dat de overheid er is om het optimaal functioneren van het individu mogelijk te maken. Daarbij vulden overheid en particulier initiatief elkaar dus aan: "de overheid schept de voorwaarden, de burgers vangen het op".¹¹ Het was ook haar stellige overtuiging dat de inhoudelijke bewustmaking van de bevolking ten aanzien van de heersende problemen geen rechtstreekse taak van de overheid was: "Deze bewustmaking valt in het bijzonder toe aan de kerken en de bezinningsgemeenschappen en de vele instanties van het particulier ini-

¹⁰ 'Marga Klompé: altijd kijken wat erin zit ...', in: *Dagblad van Nijmegen* 24-2-1959.

¹¹ Ibidem.

tief. Toch", zo voegde zij er in de Memorie van Toelichting bij de begroting van 1963 onmiddellijk aan toe, "is in deze tijd uitgesloten te achten dat zij allen voldoende resultaat zullen bereiken als niet de centrale overheid mede bijdraagt tot het scheppen van het raam, waarbinnen deze activiteiten mogelijk worden gemaakt en tot verdere ontplooiing kunnen komen."¹² Met het oog hierop richtte het beleid ten aanzien van het maatschappelijk werk zich vooral op het creëren van een subsidiestelsel dat een organisatorisch en professioneel raamwerk moest bieden waarbinnen het verzuiilde particulier initiatief kon functioneren.

Ten aanzien van de materiële maatschappelijke zorg stelde Marga Klompé zich echter geheel anders op, wat in 1963 resulteerde in de Algemene Bijstandswet. In deze wet werd "een overheidsplicht tot het verlenen van financiële bijstand aan een ieder, die niet over de middelen beschikt om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien" vastgelegd.¹³ Dit betekende een enorme omslag in het sociale overheidsbeleid, doordat de bijstandsverlening zo geheel losgemaakt werd uit de oude charitatieve kaders. "Wat vroeger een uiting van naastenliefde was, wordt tot een uiting van sociale rechtvaardigheid en aldus wordt de hulp welke eertijds als gunst werd verleend, tot een sociaal recht", zo stelde Marga Klompé.¹⁴ Met de vastlegging van dit 'recht passend bij de waardigheid van de mens' sloot Marga Klompé haar eerste periode als minister af. Het maakt haar, zoals sommigen zeiden, tot de 'Moeder van eeuwigdurende bijstand'.

De jaren '60: de welvaartsstaat

De jaren als minister van Maatschappelijk Werk waren zware jaren geweest want het was geen gemakkelijke positie om daar waar Luns nog sprak van 'het gedoe van juffrouw Klompé' forse inhoudelijke en budgettaire eisen te stellen. En ook op het informele vlak waren er enkele sociale omwentelingen te bevechten geweest: zo had Marga Klompé de leden van de ministerraad ertoe gekregen elkaar te tutoyeren omdat zij geen zin had als 'Klompé' aangesproken te worden.

¹² Handelingen der Staten Generaal: Memorie van Toelichting bij de begroting van het Ministerie van Maatschappelijk Werk voor 1963.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Handelingen der Staten Generaal: Memorie van Toelichting bij de Algemene Bijstandswet (1962).

In 1963, na zeven jaar ministerschap, besloot Marga Klompé het wat kalmer aan te gaan doen: zij keerde terug naar de Tweede Kamer. Het was haar bedoeling om vervolgens in 1967 de politiek te verlaten, maar het zou anders lopen. Om de problemen na de kabinetscrisis van 1966, de zogenaamde Nacht van Schmelzer, op te lossen werd Marga Klompé onder grote druk gezet weer zitting te nemen in het kabinet. Zo keerde zij terug naar CRM (het voormalige Maatschappelijk Werk).

Het was dus Marga Klompé die in de maatschappelijk-cultureel woelige jaren tussen 1967 en 1971 leiding gaf aan het departement van CRM. Zij zat daardoor naar haar eigen zeggen "op een andere wijze dan de andere ministers met het vraagstuk: wat moet ik met die samenleving?"¹⁵ Een samenleving die zij typeerde als turbulent en pluriform, waarin de mens door de snelle veranderingen geconfronteerd werd "met nieuwe levenspatronen en met duizend vragen", en waarin bovendien "verschillende groepen leven met verschillende normenpatronen." Haar standpunt luidde "dat de overheid recht heeft te doen aan al deze groepen."¹⁶

Op het terrein van de kunst en cultuur betekende dit dat Marga Klompé zich had te verstaan met allerlei acties, protesten en provocerende kunstuitingen. De bezetting van het Rijksmuseum, de Actie Tomaat en de Notekrakersactie gaven allemaal uiting aan de onvrede die er onder de kunstenaars heerste. Marga Klompé reageerde op geheel eigen wijze, vriend en vijand verrassend met bijvoorbeeld haar subsidiebeleid waarin ook geld beschikbaar was voor actiegroepen die haar beleid bestreden. Het was een tactiek die op z'n zachtst gezegd niet gebruikelijk was: overheidsgeld uitgeven om zich te laten bestrijden. Marga Klompé hechtte echter groot belang aan correcte verhoudingen in het politieke spel en achtte het niet vreemd haar tegenstanders te helpen bij het op de juiste wijze voeren van de strijd.

Op haar andere grote beleidsterrein, dat van het maatschappelijk werk, gingen de late jaren '60 ook niet ongemerkt voorbij, hoewel dit minder met spectaculaire gebeurtenissen was omgeven dan de kunstsector. Het welzijnswerk groeide sterk uit in deze periode, waarbij de verhouding tussen overheid en particulier initiatief

¹⁵ Jansen van Galen, J. en H. Vuysje, 'Ik kwam tegen mijn zin in de Kamer' in: *Haagse Post* 14-11-1981.

¹⁶ Puchinger, G., *Christen en kunst* (Delft 1971) 339.

haar steeds meer zorgen baarde. In deze jaren met ongekeerde economische groei en schier oneindige financiële mogelijkheden werd de overheid in steeds meer gevallen de grootste verantwoordelijke in de vele vormen van maatschappelijk werk. De maatschappij werd in de ogen van Marga Klompé steeds consumptiever en materialistischer. "Mensen gingen steeds vaker zeggen: laat de overheid dat maar doen, dat kost ons minder."¹⁷ Het was een ontwikkeling die zij zeer kwalijk achtte voor het functioneren van de samenleving: medemenselijkheid was in haar visie uiteindelijk een persoonlijk aspect dat niet door de overheid in geïnstitutionaliseerde vorm gedistribueerd kon worden.

Hoewel zij in 1967 al aangekondigd had na haar ambtstermijn in het kabinet-De Jong de politiek te zullen verlaten is de hierboven geschetste ontwikkeling voor haar één van de belangrijkste redenen geweest om in 1971 de politiek te verlaten: "Ik had het gevoel dat ik met mijn beleid vastliep op het materialisme van het volk en dat ik als minister geen moralist kon zijn. Toen ben ik dus de kant van de kerken uitgegaan."¹⁸

Hiermee maakte Marga Klompé het resultaat dat de welvaartsstaat, mede dankzij haar inspanningen, bereikt had, tot inzet van haar verdere werkzaamheden. Wat in haar visie nu aan de orde was, was een moreel-directief beroep op medemenselijkheid. Alleen dan zou welvaart ook welzijn kunnen worden. De enige instantie die zo'n moreel beroep kon doen uitgaan en die daar bovendien ook de plicht toe had was naar haar overtuiging de kerk.

Kerk en oecumene

In 1971 ging een lang gekoesterde wens in vervulling en "het was de eerste keer dat ik deed wat ik zelf wilde": Marga Klompé trok zich terug uit de actieve politiek en werd actief in de RK kerk en de oecumene. Zij zou zich daar voornamelijk bezig gaan houden met de problematiek van de vrede, de Derde Wereld en het functioneren van de kerk als zodanig.

De jaren rond 1970 zijn in zeker opzicht een snijpunt te noemen in de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland. Enerzijds waren dit de jaren waarin veel vernieuwende ontwikkelingen op gang

¹⁷ Brico, R., 'Het geestelijk testament van Marga Klompé' in: *Elseviers Magazine* 1-11-1986.

¹⁸ *Haagse Post* 14-11-1981.

kwamen als vervolg op het Tweede Vaticaans Concilie en de Nederlandse uitwerking daarvan in het Pastoraal Concilie voor de Nederlandse Kerkprovincie. Anderzijds begon in deze jaren ook de behoudende reactie op alle vernieuwingen steeds sterker te worden. Marga Klompé zou in dit proces van vernieuwing en een groeiende behoudende reactie daarop, op veel terreinen en beleidsmatige niveaus een grote betrokkenheid en inzet tonen. Daarbij zou zij zich in ontelbare gevallen als bemiddelaar tussen de twee partijen opwerpen.

Daarnaast was haar aandacht ook oecumenisch gericht, waarbij oecumene voor haar meer was dan het uit pragmatische overwegingen samenbundelen van verschillende kerkelijke richtingen: "Ik meen dat de oecumene gediend is met openheid en respect voor elkaar en dat we de wezenlijke dingen die ons scheiden bij de kop moeten pakken, om zo tot eenheid te komen, waarbij pluriformiteit mogelijk moet zijn." Zij achtte het in het oecumenisch werk "een plicht om de verschillen die er zijn duidelijk op tafel te leggen en niet door allerlei sausjes (...) te verdoezelen."¹⁹

Die houding kenmerkte niet alleen haar werk in de oecumene maar ook haar activiteiten binnen de RK kerk. Van begin af aan heeft zij geprobeerd de problemen helder te stellen en onder ogen te zien. Een benaderingswijze waartoe zij de kerkelijke leiding ook bleef uitnodigen en uitdagen door, in alle respect en loyaliteit, aandacht te vragen voor dat wat het functioneren van de kerk belemmerde. Daarbij gold haar aandacht zowel de structurele relatie van de kerk tot de maatschappij (extern) als de structurele ordening van de kerk zelf (intern).

Al in 1967 was Marga Klompé benoemd tot lid van de pauselijke Commissie *Justitia et Pax*. Dit adviescollege van de paus was opgericht naar aanleiding van het Tweede Vaticaans Concilie om de aanwezigheid van de kerk in de moderne samenleving te concretiseren. Het stelde zich, naast theorievorming, tot taak een netwerk van nationale commissies op te richten, die de meeste concrete werkzaamheden zouden verrichten. Van 1972 tot 1985 is Marga Klompé voorzitter geweest van de nationale commissie *Justitia et Pax*, die onder haar bezielende leiding uitgroeide tot 'de katholieke commissie der men-

¹⁹ Puchinger, 313-314.

senrechten'. Daarnaast stonden ook de Europese overkoepelende commissies onder haar voorzitterschap. Na van 1966 tot 1970 adviseur te zijn geweest van het Pastoraal Concilie, werd Marga Klompé in 1971 bovendien benoemd tot lid van de Bisschoppelijke Beleidsadvies Commissie (de BBK) van de Nederlandse bisschoppenconferentie, waar zij tot 1986 deel van uit zou blijven maken. Daarnaast was zij van 1971 tot 1981 voorzitter van de Sectie Internationale Zaken van de Raad van Kerken in Nederland.

Het was vooral in de combinatie van al deze niveaus en structuren dat Marga Klompé al haar krachten kon wijden aan haar ideaal van een wereld van vrede, liefde en gerechtigheid. Het is ook deze combinatie geweest die haar kennis, visies en invloed tot op hoge bestuurlijke niveaus en tot ver over de Nederlandse grenzen gevoerd heeft. Albert van den Heuvel, die haar als voorzitter van de Sectie Internationale Zaken opvolgde, typeerde Marga Klompé in dit werk als "een regentes. Ze kon goed omgaan met de groten der aarde. Hield altijd de grote lijn vast en was onnavolgbaar in haar zorg voor het detail. Als je haar een probleem vertelde, een vluchteling die zou worden uitgewezen, had ze de telefoon al te pakken en belde ze drie mensen die er iets aan konden doen."²⁰

Vooraf in haar werk voor de commissie *Justitia et Pax* en de BBK heeft Marga Klompé een grote, zij het niet zo openlijk zichtbare, invloed gehad op het beleid van de RK kerk in Nederland. Deze commissies verdienen daarom een nadere beschouwing.

Justitia et Pax

De commissie *Justitia et Pax* trad vanaf 1972 voornamelijk op als coördinatiepunt in zaken van vrede en gerechtigheid. Organisaties als *Pax Christi*, *Mensen in Nood* en de *Vastenactie* kregen een zetel in de commissie. Naast internationale problemen als de bestrijding van apartheid in Zuid-Afrika, besteedde de commissie ook veel aandacht aan binnenlandse aangelegenheden. Want, zo stelde Marga Klompé: "Je bent ongeloofwaardig als je alleen praat over onrecht buiten je eigen grenzen, zonder dat in je eigen samenleving, in je eigen leven aan te durven pakken."²¹

²⁰ Oosterhuis, H., 'Albert van den Heuvel' in: *De Tijd* 30-1-1987.

²¹ Brock, J., 'Ook eten en drinken zijn mensenrechten' in: *Bijeen 1* (1978).

De commissie fungeerde eveneens als adviesorgaan voor de Nederlandse bisschoppenconferentie inzake vraagstukken van vrede en gerechtigheid, en ook aan deze taak heeft Marga Klompé een zeer gerichte invulling gegeven. Haar basisovertuiging was "dat de kerk de plicht heeft vanuit het evangelie het onrecht aan te klagen als er onrecht geschiedt; dat de kerk als ze blijft zwijgen, aan de kant van de onderdrukkers gaat staan."²² Marga Klompé wees vooral op het feit dat de kerk haar geloofwaardigheid zou verliezen als ze zich te afzijdig zou houden van maatschappelijke onrechtsituaties. In een periode waarin de secularisatie toch al een hoge vlucht nam zou dat in haar ogen funeste gevolgen kunnen hebben voor het functioneren van de kerk.

De Bisschoppelijke Beleidsadvies Commissie

Naast haar inzet voor het bewerkstelligen van vrede en gerechtigheid in de wereld heeft Marga Klompé zich ook sterk bezig gehouden met de interne structuur van de kerk. Zij deed dit juist ook met het oog op de externe maatschappelijke functie die de kerk te vervullen had: daarin was de oude centralistische machts- en gezagsstructuur haars inziens achterhaald en inadequaat. Zij heeft in haar werk voor de BBK bij voortduring gepleit voor een kerkelijke structuur waarin een grotere gelijkwaardigheid tussen leken en kerkelijke functionarissen mogelijk zou kunnen zijn. Haar positie binnen de BBK omschreef Kardinaal Alfrink als volgt: Marga Klompé was "een autoriteit zoals er eigenlijk geen andere was."²³

Als voorzitter van de subcommissie van de BBK die het vervolg op het Pastoraal Concilie vorm moest geven, was zij zeer nauw betrokken bij alle perikelen die zich voordeden rond de tot standkoming van het Landelijk Pastoraal Overleg. De impasse die ontstond na een veto uit Rome, werd mede onder leiding van Marga Klompé opgelost. In deze en andere kwesties deed zij zich gelden als een goed intermediair tussen de verschillende kerkelijke stromingen. Haar onomwonden kritiek ging vergezeld van een fundamentele loyaliteit die haar kritiek niet alleen tolerabel maakte maar ook legitimeerde. Haar kritische visie op de interne en externe structurele aspecten

²² Dostrum, H. van, *Documentaire Marga Klompé*.

²³ 'Marga Klompé', speciale uitgave van 1-2-1. *Informatiebulletin van het R.K. Kerkgenootschap in Nederland*, 656.

van het kerkelijk functioneren was een niet altijd even welkome, maar niet te negeren inbreng in de beleidsoverwegingen.

Marga Klompé heeft haar leven ten dienste gesteld van 'het sociale'. In alles wat zij deed heeft zij getracht een bijdrage te leveren aan het beter en menswaardiger functioneren van de samenleving. Geïnspireerd door een intens christelijk geloof waarin de liefde centraal stond, voelde zij zich geroepen 'haar steentje bij te dragen'. Dit 'zich geroepen voelen' is in dit verband zeer letterlijk te nemen, want veel van haar activiteiten zijn voortgekomen uit een beroep dat op haar gedaan werd en niet zozeer uit eigen ambitie. Het feit dat zij door in 1971 de politiek te verruilen voor de kerk 'voor het eerst deed wat zij zelf wilde', geeft aan deze beslissing een grote inhoudelijke bepaaldheid. Ze achtte de kerk uiteindelijk niet alleen een ander, maar zelfs een beter geëigend middel om haar doel te bereiken.

Zij zou in de kerk, als leek en als vrouw, nooit eenzelfde soort formele zeggenschap bereiken als haar in de politiek als eerste vrouw wel toebedeeld was geweest. Marga Klompé had hierbij geenszins het gevoel zichzelf 'uitgerangeerd' te hebben, integendeel. Juist het vrije, niet ambtelijke aspect van haar nieuwe positie stelde haar in staat om openlijker en wellicht zelfs radicaler uiting te geven aan haar visies.

Behalve alle praktische daadkracht ter bestrijding van concrete onrechtsituaties, was het voor alles het structurele aspect dat haar buitengewone zorg en aandacht opriep in haar verlangen naar vrede en gerechtigheid. Juist deze structurele benadering leidde ertoe dat concrete resultaten zich niet snel aan de realiteit lieten aflezen. Dat viel haar niet altijd even gemakkelijk. Trouw was echter, zoals zij zelf zei, één van haar belangrijkste karaktertrekken. Aan deze trouw, die gevoed werd door haar diepe geloofsovertuiging, heeft zij haar uithoudingsvermogen ontleend. Het stelde haar in staat om vanuit een onverwoestbaar vertrouwen in de mogelijkheden van de kerk geduldig te blijven werken aan een wereld van vrede en gerechtigheid. Ook daarin is zij voor velen een 'moeder van eeuwigdurende bijstand' geweest.